

PRINSEN OG DET HALVE KONGERIGE

En beretning fra det inkaiske landskab

I Andes ligger byen Cuzco, som har en fortid som hovedstad, inkaernes hovedstad. Cuzco var opdelt i to halve. Denne deling kunne måske forekomme banal, omtalen af den kedsommelig, men ser man nærmere på fænomenet, vil der udfolde sig en mængde af betydninger og implikationer, som kan henføres til det simple, at en hel by indeholder to halvdele.

Det hele og det halve – denne simple struktur har en stor virkning, både på et strukturelt niveau og på et episk, begivenhedsmæssigt niveau. På det episke niveau har divergerende inkaiske fortolkninger af Cuzco forstået som hel og inddelt i halve betydet, at en prins mistede det halve kongerige, og at et rige brød sammen, tyder krøniker om Inkariget på. På et strukturelt niveau er her tale om en matrice, der er indlejret i topologien i Cuzco, i hele det inkaiske landskab og i utallige andre regi, altså en matrice, der fungerede som generel struktureringsmatrice for inkaerne. De formelle inddelinger besad ustyrlige kræfter, lader det til.

Rummet som instans er ikke uskyldigt, og dets strukturering ikke lige gyldig. I Inkariget var der, som historien nedenfor vil fortælle, noget på spil i netop rummet og klassifikationen. For at definere historiens præmisser, vil der først blive præsenteret nogle *quechua*-ord, hvis strukturelle implikationer ikke kan overvurderes. *Quechua* tales i store dele af Andes, det var også inkaernes sprog. De klassifikatoriske elementer, der optræder i disse ord, optræder også i mange andre ikklædninger, blandt andet i det landskab, inkaerne for snart 500 år siden fortolkede som et felt, der kunne opdeles i komplementære dele. I det følgende vil der undervejs blive vist forhold, der har lighed med eller forbindelse til denne form for klassifikation. Det ser ud til, at disse elementer findes udtrykt meget præcist i to sproglige termer – *yanatin* og *chhulla* – og endvidere, at der kan være forbindelse fra disse ord og denne klassifikation til en specifik opfattelse af landskabet hos inkaerne.

Inkaernes opfattelse af deres landskab havde stor betydning for konstitueringen af deres stat, *Tawantinsuyu* – landet af de fire dele – dens ekspansion og dens sammenbrud. De beretninger, der forekommer i det følgende, om inkaernes opfattelse af deres landskab, må forstås som de inkaiske ideale opfattelser, altså ikke som reelle landskabelige formationer, eller faktiske omformninger af landskabet. I det følgende bliver der skelnet mellem tre niveauer af kategorier, nemlig specifikke sproglige kategorier, specifikke topologiske kategorier og de formelle implikationer, som disse kategorier generelt har. De

tre klasser af kategorier er naturligvis at forstå som forbundne og i praksis uadskillelige, idet de tematisk handler om det samme.

Ord

Et øje kan godt forstås som isoleret objekt, men det opfattes tiest som den ene del af et par. Øjne er et eksempel på *yanatin*, for så vidt de optræder i par, de er kun komplette, hvis de optræder som par, som *yanatin*. Det ene, isolerede øje, eller den enøjede er *chhulla*. Ordene *yanatin* og *chhulla* kan genfindes i quechua-spansk-ordbøger fra 1600-tallet, forfattet af spaniere i tiden efter den spanske erobring.

Leksikografen Fray Domingo de Santo Tomás (1951[1560]) definerer *yanatin* som par af to ens ting, mens hans kollega Diego González Holguin (1901[1608]) giver eksempler som øjne og sko. Alt, der optræder i par, hvor de to dele ligner hinanden, er *yanatin*, således også hænder, ører, bryster, testikler.¹ *Yanatin* kan udtrykke kroppens konstituering som en helhed, der gennemskæres af en imaginær vertikal linie og som altså består af to komplementære halve, der er hinandens spejling. *Yanatin* er et par af to ens, der rummer en forskel. Denne forskel kan – som i eksemplet med kroppen – være en spejlvending. Forskellen kan også være kønsmæssig, når det gælder forholdet mellem mand og kvinde, eller aldersmæssig, når det gælder forholdet mellem brødre. *Yanatin* er betegnelsen for det par, der på et generelt niveau er samme slags og forekommer symmetrisk, men på et mere partikulært niveau rummer en forskel og forekommer asymmetrisk. *Yanatin* kan altså også vise relationen mand-kvinde som et par. Idet både mand-kvinde-relationen og kropsmetaforen er *yanatin*, kan antagonismen mellem mand og kvinde reduceres til modellen af kroppens to sider kun med den imaginære linie ned gennem kroppen som grænse og mediator. Ligeledes kan mand-kvinde-metaforen forstås som analog med forholdet mellem brødre. I denne metaforkæde kan man sige, at manden forholder sig til kvinden som den ene broder til den anden, det vil sige en lige og symmetrisk relation. Samtidig er der det forhold imellem brødre, at der altid vil være en førstefødt og en yngre broder. Det betyder, at forholdet også kan fortolkes som asymmetrisk. Dette greb, at analogisere en metafor med en anden, som kan analogiseres med en tredje og så videre, er noget af et trick. Der er mulighed for en manipulation med metaformerne, der får videre konsekvenser, som det snart vil blive demonstreret.

Om *chhulla* forklarer González Holguin (1901[1608]), at det er noget, der ikke fremtræder sammen med noget andet, og noget, der ikke korresponderer i størrelse eller proportion, *chhulla ymagen* betyder således to billeder, der ikke har samme proportioner. Ét vinbæger er også *chhulla*, fordi man drikker med hinanden – *yanantin* – og ikke alene – *chhulla*. Platt gør lignende observationer, idet han bemærker, at *macha*'ernes drikke-ritualer også altid foregår parvis og med repetitioner, fordi „kun for den døde er *chhulla* reglen“ (Platt 1986:249). En enøjet kan altså være et eksempel på *chhulla*, eller en handske-enke – eller en enke.

Chhulla chhulla oversætter González Holguin ved „*lo desigual*“, som har mange oversættelsesmuligheder på dansk, for eksempel det uens, det ujævne, det ulige, det ustadige, det foranderlige. *Chhulla chhulla* kan forstås som det modsatte af *yanatin*, som uenshed, eller et par, hvor de to halvdele ikke komplementerer hinanden, men er ulige. Måske kunne man sige, at et øre og et øje var *chhulla chhulla*. Hos leksikograferne er der ingen eksempler.

Der rejser sig her et problem, nemlig at definere hvornår et par er *yanatin*, og hvornår det er *chhulla chhulla*, og også at definere, hvornår noget er *chhulla*. Kategorierne er elastiske, og afgørelsen er derfor somme tider et spørgsmål om fortolkning, og således manipulerbar. Hvor *yanatin* må forstås som en euforisk² kategori, er både *chhulla* og *chhulla chhulla* dysforiske kategorier. Ikke alle fænomener kan manipuleres fra én kategori til en anden, men der er en mulighed for manipulation i en gråzone af flydende eller vanskeligt placerbare fænomener.

Inka Huayna Capac rige

Øjne og landskab kan udtrykke samme formelle struktur. Måden at forstå og kategorisere disse fænomener på er den samme. Historien, traditionen og den klassifikation, landskabet læses gennem, sætter sine spor i dette landskab, og landskabet sætter sit præg på dets beboeres kultur, i dette tilfælde er der for det korte tidsrum af 80 år tale om et landskab beboet af en ekspansiv militærmagt kendt som Inkariget. For at indkredse den specifikke opfattelse af rummet, der kan læses af kilderne om Inkariget, tages der her udgangspunkt i historien om Huascar og Atahuallpa. Det rumlige aspekt af historien handler om de to byer Cuzco og Quito, som er steder af stor kompleksitet og strukturering. Historien belyser, hvorledes inkaerne³ opfattede og klassificerede deres stat, hvorledes rum og mønster var af stor betydning, mens tid og begivenhed var af mindre betydning. Man kan måske sige, at der er en tendens til, at det, de spanske krønikeskrivere klassificerede ved hjælp af tid og begivenhed, blev kategoriseret ved hjælp af rum og mønster i inkaisk sammenhæng. Denne beretning foregår i et landskab og polariserer sig i to byer, Cuzco og Quito. Som det vil fremgå, havde hovedpersonerne meget forskellige opfattelser af, hvilke af de mulige kategorier der var passende til at klassificere de to byer. Det er en historie om magt og om manipulation af magt, især gennem rummet og den måde, hvorpå det lod sig klassificere.

Historien om Huascar og Atahuallpa er historien om en krig, der muligvis kunne have betydet Tawantinsuyu's implosion eller sammenbrud indefra, hvis ikke spanierne var kommet og havde afsluttet historien på en ganske anden måde. Det er også en historie, der er tæt knyttet til den måde, rummet blev opfattet på – rummet forstået som det territorium, Tawantinsuyu udgjorde. Der er skrevet mange og meget forskellige krøniker om Tawantinsuyu. De kilder, der ligger til grund for denne læsning er først valgt og derefter fortolkede. Dette skal altså mere forstås som en fortolkning end en faktisk opremsning. Det er krønikeskriveren Garcilaso de la Vega (1609), der er hovedkilden til denne historie. Han var søn af en spansk kaptajn og en inkaisk prinsesse. Han regnes for en lødig krønikeskriver, blandt andet fordi han gennem den mødrene linie var tæt på sit emne. Dog var han ung, da han tog til Spanien, og gammel, da han i Spanien skrev sin krønike, så han kan ikke betragtes som en rent inkaisk krønikeskriver. Hans episke stil bærer præg af europæisk renæssancetids skrivetradition (Zamora 1988).

Huascar og Atahuallpa var brødre. Deres far var den store Inka Huayna Capac. Han var Inka over Tawantinsuyu, hvis hovedstad var Cuzco. Ifølge Guaman Poma⁴ (ca. 1614), en meget vigtig krønikeskriver, der selv var indianer, betyder ordet Cuzco navle. Herfra kom den regerende elite af inkaer af blod, og her boede de, i Tawantinsuyu's center. Huayna Capac Inka havde lagt enorme områder til Tawantinsuyu, og ifølge nogle fortolkninger af krønikeskriverne var han også en samlende figur på en anden måde:

Huayna Capac Inka var den første monark i rækken af Inkaer siden den mytiske fundator Manco Capac Inka. De mellemliggende ti Inkaer havde været diarker, og således delt magten imellem to Inkaer gennem fem regeringsperioder. Systemet bliver 1-5-1, det vil sige 1 (Manco Capac Inka) – 5 (de fem diarkiske generationer) – 1 (Huayna Capac Inka). Ifølge traditionelle, historiske fortolkninger af krønikeskriverne opfattes Tawantinsuyu som gennem hele sin tid et monarki, kongerækken bliver altså omdefinert til en række af i alt 11 kendte Inkaer inden Atahuallpa og Huascar.⁵

En spatial version af det, der transformeret til kronologi kan forstås som diarkier, er Cuzcos opdeling i to: *hanan*, der betyder øvre, og *hurin*, der betyder nedre, altså øvre-Cuzco og nedre-Cuzco. Den ene Inka skulle således ifølge diarki-tankens være hanan, den anden hurin.⁶ Denne opdeling af Cuzco i to moieties blev gentaget i andre byer.

Inka-forskeren John Howland Rowes (1945) har i en for inka-forskningen central artikel søgt at bestemme Inkaernes kronologi. Dette forsøg var det første seriøse historiske forsøg på at forholde sig til Inka-rækken. Men Rowes tilgang var historisk, hvorfor han tænkte Inkaerne som tidlige instanser – på linie med et hvilket som helst europæisk dynastis genealogi. En mere inkaisk indfaldsvinkel ville være at opfatte Inkaerne som positioner i et mønster. Det er altså systemet, mønsteret og rummet, der er vigtigt – ikke tiden. Alle Inkaerne kunne for så vidt være synkroner – eller fiktive! Flere kronikører fortæller, at Cuzco – altså rummet – blev reorganiseret ret sent. Byen fik en ny systematik baseret på Inka-slægtskabet. Det vigtige er, at magten repræsenteres spatialt, ikke kronologisk. Og det spatiale Inka-system repræsenteret af Inkaerne blev også repræsenteret af deres lineages og huse, *panacas*, i Cuzco. Der var fem *panacas* i hanan-Cuzco og fem i hurin-Cuzco, foruden Huayna Capacens ene. Igen er mønsteret to gange fem og en, foruden den mytiske fundator Manco Capac. Om Inkaerne var historiske personer eller fiktive er i denne sammenhæng af mindre betydning – hovedsagen er, at de først og fremmest var spatiale positioner.

Landskabelige opdelinger

Også i dag er byer i Andes ofte opdelt i to, og engang imellem hedder de faktisk hanan og hurin. Sådanne moiety-opdelinger kan have et landskabeligt kendetegn som synligt mærke. Et af de landskabelige elementer, der bruges i denne forbindelse, er vand. Vand er vigtigt, både som konkret ressource og som metafor. Vandløb er et naturligt element i landskabet, men det bliver brugt i kulturelt regi – som metafor. Vand bliver en ærke-metafor, fordi det har så enorm en betydning som grundlag for al dyrkning i en irrigationskultur som Andes. I en artikel om cañar-folket i Ecuador og deres forhold til deres landskab skriver Niels Fock: „irrigation, som [...] bliver den kritiske faktor, har sandsynligvis i hele Andes været afgørende for det dualistiske princips dominans. Det er en teknisk deling, der gøres symbolsk på grund af sin økonomiske og sociale betydning“ (Fock 1991:213-4).⁷

Vand kan bruges som en topologisk artikulation af en social og kosmologisk deling. Ligeegyldigt om der er tale om en kunstigt skabt kanal eller et naturligt vandløb deler en vandstrøm landskabet i to. Dette geomorfologiske faktum kan på et andet niveau anvendes i det sociale, til at dele en gruppe op i to komplementære halvdele som hanan og hurin. Denne generelle andine organiseringsmåde er sandsynligvis blevet optaget i inkaernes mere hierarkiske samfund.

Den naturlige flod deler i to sociale kategorier. De overføres til byen Cuzco, der er

struktureret med en hanan- og en hurin-side. Denne dual-opdeling af Cuzco kalder Lévi-Strauss en diametral struktur (til forskel fra en koncentrisk struktur, som Cuzco muligvis også indeholdt) (Lévi-Strauss 1967(1958):150). Men Cuzco – navlen – er også delt i fire, nemlig de samme fire, som hele riget, Tawantinsuyu – landet af de fire dele – er delt i. De fire dele kaldes Chinchasuyu, Antisuyu, Collasuyu og Cuntisuyu. Denne firedeling kan forstås som endnu en deling af tvedelingen: én deles i to, som deles på tværs – hvorved der skabes et center – i fire (Hornborg 1990; Lévi-Strauss 1958). Denne form for deling af delingen er anderledes end den form, der opstår, når en flod deler sig i to, eller egentlig, når et vandløb løber til et andet, når to floder smelter sammen. *Aylluen*⁸ eller landsbyen, altså det sociale felt, forstået som delt i to komplementære dele kan søge sin metafor i et naturligt skel, der på den ene side deler i to og på den anden side visualiserer disse to sammensmeltning, altså bliver forgreningen af landskabets vandløb en vigtig social markør. De naturlige omgivelser må således opfattes, ikke som determinerende, men som inspirationskilde for metafordannelserne i den sociale artikulation – eller det kognitive regi.⁹ En flod deler sig ikke én gang i sit løb, men flere gange, og denne egenskab kan danne matrice for en kulturel inddelingsform: bifurkation på stadigt lavere niveauer. Floden deler sig i to, som deler sig i to, som deler sig i to etc.

De to videreudviklinger af opsplittningen – 2-4-8-16 og 2-2-2-2 – peger i to forskellige retninger. Delingen i 2-4-8-16 og så fremdeles er akkumulerende og accentuerer og skærper forskelle, mens delingen i to, der forgrener sig i delingen af to, der forgrener sig i delingen af to, der forgrener sig i delingen af to og så fremdeles er en medierende og elastisk model, der snarere end at accentuere ved anden forgrening slører eller medierer første forgrenings forskel.

Inka Huayna Capac's to byer

Inka Huayna Capac elskede Quito. Han tog før sin død visse beslutninger, der kom til at spille en afgørende rolle for historien om de to brødre. Huayna Capac's beslutninger havde at gøre med territorialfordeling, med to byer. Quito i nord var for nylig blevet erobret, hvorimod Cuzco i syd var hovedstaden, den by, erobringerne var udgået fra, og den by, Inkaerne residerede i. I sine sidste år boede Inka Huayna Capac i Quito i stedet for i Cuzco. Han ønskede, at Cuzco ikke længere skulle være den eneste hovedstad, i stedet skulle Quito være hovedstaden for rigets nordlige del, som Cuzco skulle være det for den sydlige (Cieza de Leon 1873[ca. 1550]:181; Garcilaso de la Vega 1966[1609]:568).

Krønikeskriveren Polo de Ondegardo (1571) noterer, at en vigtig *huaca*¹⁰ – det vil sige hellig genstand eller helligt sted – kaldet Huanacauri blev flyttet fra Cuzcos omegn til Quito (Polo de Ondegardo 1571:31). Krønikeskriveren Cieza de Leon fortæller også om en flytning, nemlig at sten blev transporteret fra Cuzco til Quito, for at de kunne blive inkorporeret i Quitos bygninger (Cieza de Leon 1873[ca. 1550]:209-10). Cieza de Leon fremstiller transporten som en slags beskæftigelsesterapi, som Huayna Capac beordrede gjort for at holde den erobrede befolkning i ro (op.cit.:209), men en bedre forklaring kan findes på et andet niveau. Det var normal praksis at foretage den symbolske handling at flytte sten fra Cuzco til andre byer, når de skulle indvies. Meningen var, at disse nyerobrede byer ved at få overført et konkret stykke af Cuzco fik Tawantinsuyus stempel – de blev inkorporeret i overmagtens kategoriseringssystem som underordnede. Her flyttes

der også sten fra den gamle til den nye hovedstad – som en symbolsk gestus. Det kan som med de andre byer forstås som en konkret overførsel af et lille stykke Cuzco, men denne gang som en slags besegling af, at de to byer er det samme, at Quito er replikeret i Cuzco, vel at mærke som ligestillet.

Replikation

Replikation kan forstås som en rumlig udgave af den tidslige repetition. Inkaerne replikerede altså ofte Cuzco, idealet og centret, i mindre betydningsfulde erobrede byer, som en symbolsk besegling af, at de indgik i den inkaiske måde at opfatte landskabet på, og dermed i den inkaiske stat. Der var derfor mange Cuzco-replikationer i Tawantinsuyu. Disse miniatureudgaver postulerede en yanatin-relation, en relation af komplementær dualisme, men dækkede over en relation af overordning-underordning, en asymmetrisk dualisme. Den replikation af Cuzco i Quito, der her omtales, var anderledes. Den var et forsøg på at postulere de to byer som ikke kun i retorikken, men i realiteten lige; den var et forsøg på at gøre metaforen konkret og faktuel – fordi Inka Huayna Capac ønskede Quitos storhed, søgte han at ændre forståelsesniveauet for og dermed betydningen af en gammelkendt spatial klassifikationsmodel – replikationen.

Et eksempel på en replikation, der ikke er rumlig, kunne være tvillinger. Temakredsen tvillinger, hareskår, fødsel med fødderne først findes ofte i krønikerne. Disse tre fænomener har et formelt karakteristikon til fælles – de visualiserer temaet en enhed, der består af to dele. Muligvis refererer hareskår og fødsel med fødderne først til opsplitningen af kroppen i to halvdele, en opsplitning, der, hvis den blev gennemført, i sin yderste konsekvens ville transformere én krop om til to kroppe, til tvillinger. Disse tre kan altså på et formelt niveau forstås som metaforer for forholdet mellem en helhed og dens halvdele, eller for to enheders indbyrdes relation. Tvillinger kan være hinandens replikation, men de kan også forstås som metafor for en yanatin-relation. Som replikationer accentueres deres autonome karakter, og de kan yderligere fortolkes som *chhulla chhulla*, væsner, der er inkompatible med hinanden, mens de som yanatin-relation, kan visualisere det modsatte, deres indbyrdes, komplementære relation.

Ideen om de to halvdele, som samtidig er en enhed repræsenteres på mange niveauer og gennem mange forskellige metaforer. Ideen om splittelsen på ét niveau og foreningen på et andet artikuleres ved at løbe gennem kæder af metaforer, der støtter hinanden.

Inka Huayna Capacs to sønner

Huayna Capac havde ingen børn med sin hustru, hans ældste søster.¹¹ Derfor giftede han sig både med en yngre søster og med en kusine, farbroderens datter. Disse to kvinder blev gjort til legitime hustruer. Den yngre søster, Rava Oollo, fødte *Huascar*, hvilket var en stor glæde for Huayna Capac Inka, eftersom riget i denne søn fik en legitim arving (op.cit.:495f). *Huascar* var som søn af Inkaen og hans søster sandsynligvis fra *hanan-Cuzco*. Ikke mange år efter *Huascars* fødsel tager Huayna Capac med 40.000 soldater til Quito for at fastholde og udbygge de nye territorier i nord (op.cit.:546). På denne rejse tager han den ældste datter af den tidligere konge af Quito til konkubine. Hun føder ham

Atahuallpa og også andre sønner og døtre (ibid.). Ifølge disse oplysninger var *Atahuallpa* i mødrende linje af fremmed royal æt. Den meget spanskindede krønikeskriver Sarmiento de Gamboa (1907[1577]) har et andet forslag til, hvem *Atahuallpas* mor var. Han mener, at *Atahuallpa* er „bastardsøn af *Huayna Ccapac* født af *Tocto Coca*, dennes kusine, af *Inca Yupanquis lineage*“ (op.cit.:169), altså muligvis den kusine, farbroderens datter, *Garcilaso de la Vega* refererede til ovenfor. Det ville betyde, at *Atahuallpa* var af Inka-blod til begge sider. *Atahuallpa* var fra *hurin-Cuzco*, mener mange krønikeskrivere.

Inka Huayna Capac elskede *Atahuallpa*, fortæller *Garcilaso de la Vega* (*Garcilaso de la Vega* 1966[1609]:567f). Han elskede *Atahuallpa* så højt, at han ønskede, at det var ham, der skulle arve hele riget. Da dette forekom uforeneligt med Inkaernes praksis for tronfølge, ønskede *Huayna Capac*, at *Atahuallpa* skulle have kongeriget *Quito* at regere.

Det var sandsynligvis kun de tre sidste generationer af Inkaer, der erobrede i stor stil. Den lille *ayllu*, som *Cuzco* udgjorde oprindeligt, ændredes således på tre generationer til et enormt rige. *Huayna Capac* var den sidste af de tre erobrere. Efter flere erobringer og nedkæmpninger af rebelske folk, tager han til *Quito*. Han tilkalder *Huascar*, der opholder sig i *Cuzco*, og desuden mange „kaptajner og kurakaer“¹² (op.cit.:568). I overværelse af alle beder han sin legitime arving, *Huascar* indvillige i, at *Atahuallpa*, der ikke er legitim, men befinder sig alt for langt nede i rækken af mulige tronfølgere, arver kongedømmet *Quito*, mens *Huascar* selv vil arve det øvrige rige, når *Huayna Capac* dør. Han argumenterer for disse betingelser ved *Huascars* arv ved at påpege, at *Atahuallpa* vil være *Huascar* en bedre hjælp som rig end som fattig, og ved at påpege, at *Huascar* blot kan erobre i andre retninger, når *Tawantinsuyu* atter skal udvides. I øvrigt er *Atahuallpa* jo søn af den tidligere herskers datter, og som sådan nærmest selvskrevet til at arve *Quito* (ibid.:568). *Huascar* accepterer sin fars betingelser.

Alt er således vel – det vil sige nogenlunde vel. Der er en vis sandsynlighed for, at *Huascar* accepterer faderens betingelser nødtvunget; han kunne have fået det hele, men må nøjes med det halve.

Huayna Capac ønsker nu at tilbringe resten af sit liv i *Quito*. Denne beslutning er vigtig, idet den kan ses som *Huayna Capacs* symbolske markering af, at *Quito* er den foretrukne by, og den fremtidige hovedstad.

Monarkens død og opsplitning

En dag, da han bader, bliver *Huayna Capac* kold. Han bliver meget syg og er klar over, at han skal dø. Ifølge krønikeskriverne Sarmiento de Gamboa, Cieza de Leon, Guaman Poma og Cobo døde *Huayna Capac* dog ikke af kulde og følgende lungebetændelse, men af en epidemi, der var medbragt af spanierne, men som drog gennem landet, længe før spanierne selv kom til rigets indre. *Garcilaso de la Vega* fortæller, at *Huayna Capac* kalder børn, slægtninge og høje embedsmænd til sit dødsleje og fremsiger sin sidste vilje. *Garcilaso de la Vega* gengiver hans afskedsord som en lang tale, og lader ham blandt andet stadfæste sin beslutning om at dele riget mellem *Huascar* og *Atahuallpa*, mellem *Cuzco* og *Quito*, i syd og i nord. Ifølge *Huayna Capac* skal *Atahuallpa* som regent over den nordlige del af *Tawantinsuyu* være en hjælp for sin broder, *Huascar*, den nye Inka. Også Cieza de Leon er inde på delingen af riget. Ifølge nogle af hans informanter ønskede *Huayna Capac* i sin dødstale en deling af riget, ifølge andre skete delingen efter hans

død og uden dekret fra ham (Cieza de Leon 1873[ca.1550]:221f). Garcilaso de la Vegas referat af afskedsordene lader desuden Huayna Capac sige følgende: „Når jeg er død, skal I åbne min krop, som det er skik og brug med kongelige lig. Mit hjerte og mine indvolde og alle mine indre dele, befaler jeg, skal begraves i Quito som et tegn på min kærlighed til det sted, og kroppen skal I bære til Cuzco og placere den sammen med mine forfædres kroppe [...]“¹³ (Garcilaso de la Vega 1966[1609]:576).

Denne opsplittede krop kan forstås som en metafor. Hjerte, indvolde og indre dele gøres til metafor for kærligheden til Quito, de ydre dele, altså det tomme hylster mumien udgør, til metafor for traditionen og forfædrene i Cuzco. Den konkrete begravelse af hjertet og den indre del i den ene by og opstillingen af den ydre del, mumien, i den anden udpeger de to steders kvalitet. De bliver kategoriseret som lige, som to hovedstæder, der står for hver sit, men som er af samme status. Delingen af kroppen henviser til delingen af brødrene og til delingen af riget.

Guaman Poma fortæller, at Huayna Capacs døde krop blev transporteret fra Quito i nord til Cuzco i syd, som om Inkaen stadig var levende (Guaman Poma 1978[ca.1614]:107). Guaman Poma mener ikke, at Huayna Capac ønskede riget delt, han mener, det var Atahuallpa, der var manden bag delingen, idet han udfordrede Huascar, da Huascar kom til magten. Guaman Poma fortæller, at „området mellem Xauxa og Quito i nord var i Atahuallpas magt, mens den legitime efterfølger Huascar regerede over provinserne syd for Xauxa så langt som til Chile“ (op.cit.:107). Den hemmelige rejse gennem landet med det kongelige lig – eller lyn, som et Inka-lig kaldtes (ibid.) – kunne hænge sammen med, hvor Inkaen døde. Huayna Capac valgte at leve og dø i Quito, hvilket var en grov nedvurdering af Cuzco. Inkaen skulle altså dø i Cuzco – og hvis ikke, skulle det i det mindste se ud som om, han var død i Cuzco.

De to kongedømmer

Efter Huayna Capacs død regerer hans to sønner fredeligt hvert sit rige side om side gennem fire-fem år, fortæller Garcilaso de la Vega (Garcilaso de la Vega 1966[1609]:608). Inka Huascar i Cuzco er dog ikke helt tilfreds – trods freden. Han har mistet enorme territorier og han kan ikke erobre andre egne. Nord er den eneste retning med fremkommelige og rige egne at erobre – og dér sidder Atahuallpa Inka. Atahuallpa kan erobre nye egne og derved blive Inka over et *større* rige end Huascar. Denne fra Huascars synspunkt ubehagelige mulighed gør Atahuallpa farlig. Også af en anden grund er han farlig ifølge Cieza de Leon. Atahuallpa siger, at han ikke vil sin broder noget ondt, at han kun vil gøre Quito til et andet Cuzco, men samtidig samler han hemmeligt hære, venner, allierede (Cieza de Leon 1873[ca.1550]:229). I sin kamp for anerkendelse lader Atahuallpa sig ifølge Cieza de Leon krone med den kongelige kvast i Tumbamba mod nord (op.cit.:234). Atahuallpa tilkender herved sig selv ligeværdighed med Huascar og tilkender Quito ligeværdighed med Cuzco. Huayna Capac havde argumenteret for Atahuallpas indsættelse i Quito ved at påpege hans funktion som *hjælp* for Huascar. Denne asymmetriske relation af Inka og hjælpe-Inka søger Atahuallpa ved kroningen gjort til en relation af lighed, en symmetrisk relation. Det er da også muligt, at Huayna Capac brugte hjælperkategorien retorisk over for Huascar, at han hellere end gerne så sin yndlings søn i sin yndlingsby gjort lige med den anden søn i den anden by. En kroning kan ifølge andre krønikeskribere

end Cieza de Leon kun blive foretaget i Cuzco, den traditionelle hovedstad (Garcilaso de la Vega 1966[1609]:711f; de Gamboa 1907[1572]:186), og dér sidder Huascar.

Der befinder sig altså to brødre, to riger og to hovedstæder side om side, hvor der kun var én hersker, ét rige og én hovedstad før. Det er ikke en stabil struktur, Atahuallpa aspirerer nemlig mod mere magt, og Huascar ønsker ingen rival. Huascar fortryder det løfte, han gav Huayna Capac, og ønsker, at Atahuallpa skal opfylde to betingelser. Atahuallpa skal hylde Huascar som Inka og altså acceptere en underordnet position i forhold til ham, og Atahuallpa må ikke erobre nyt land (Garcilaso de la Vega 1966[1609]:609). Det er på den anden side utåleligt for Atahuallpa at finde sig i vasalstatus med erobningsklausul, når han var blevet lovet en anden position.

Den figur, Huascar og Atahuallpa således udgør, former sig som et oppositionspar, der både fremstilles som symmetrisk og asymmetrisk. Endda er en meget ofte brugt metafor om dette forhold – brødre-metaforen – her inkarneret. De to brødre visualiserer netop det, metaforen beskriver: på overfladen er de lige, de har hvert sit rige, hver sin by, men samtidig er deres relation hierarkisk, Huascar forholder sig til Atahuallpa som den førstefødte til den yngre bror. Denne dikotomi er ved nærmere eftersyn manipulerbar. Dikotomien kan fortolkes dysforisk eller euforisk, som *chhula chhulla* eller *yanatin*. Atahuallpa ønsker at være enehersker; for ham er brødrerelationen upassende, den artikulerer et par, hvis dele er ulige, usammenlignelige. For Atahuallpa er brødrerelationen *chhulla chhulla*. Huascar, derimod, har accepteret relationen mellem sig og sin broder forstået som et par, hvis dele er komplementære, således at Huascar er den mest magtfulde og Atahuallpa den mindre magtfulde, men de er dog „to af en slags“. For Huascar er brødre-metaforen *yanatin*.

Set fra et formelt synspunkt, bliver disse to positioner således en del af det sprog, som den krig, der er under opsejling, artikuleres i, og også en del af det sprog, det territorium og de byer, som krigen står om, artikuleres i. Samtidig er disse positioner en af grundene til, at krigens overhovedet kunne opstå.

Huayna Capac havde også en vision om, hvordan landet skulle ligge. Han forestillede sig dette forhold gennem kategorien „replikation“. Det vil sige, replikation retorisk såvel som reelt: et symmetrisk forhold. Huascar og Atahuallpa skulle være to autonome enheder, i to ligeværdige byer, hinandens replikation.

Huascar kræver de to betingelser opfyldt af Atahuallpa, fortæller Garcilaso de la Vega, og Atahuallpa modtager betingelserne med ydmyghed og accepterer (op.cit.:609). Huascar er tilfreds, og svarer Atahuallpa, at han skal komme til Cuzco for at blive bekræftet i sin position som Quitos hersker og desuden for at yde ham troskabs- og loyalitetsløfte. Atahuallpa accepterer igen. Han ønsker at komme til Cuzco ved faderens, Huayna Capacs begravelse.

Atahuallpa tager afsted fra Quito mod Cuzco. Han kundgør i sit rige, at alle raske mænd skal tage med til Cuzco for at fejre Huayna Capacs begravelse, og for at hylde Huascar som Inka. Samtidig samler han i hemmelighed sine kaptajner og beder dem udvælge de modigste krigsmænd og beordre dem til at tage deres våben med, „for han behøvede dem ikke til begravelsesritualer, men til krig“ (op.cit.:610). Huayna Capac bliver atter det spektakulære omdrejningspunkt for begivenhederne. Det er ham, der har indstiftet relationen mellem de to brødre, og det er hans begravelse, Atahuallpa vælger som slør for sine hensigter. I hemmelighed lader Atahuallpa således mere end 30.000 krigere marchere mod Cuzco.

Huascar har ikke mistanke til sin broder, i al fald ifølge Garcilaso de la Vega, for Inkaen er altid blevet støttet af sin slægt, så forræderi fra en broder var utænkeligt.

De to byer

Forudsætningen for, at det kunne gå galt i denne historie – og det *går* snart galt – er, at de to brødre kom i besiddelse af hver sin territoriale bastion, og med disse to territorier fulgte to byer, der kunne udnævnes – og var blevet udnævnt – som hovedstad. Brødrenes identifikation med hvert sit center udgjorde altså en nødvendig topologisk forankring af deres positioner. En anden faktor, der medvirkede til delingen, var, at Tawantinsuyu var blevet så enormt et rige på så kort tid. Som omtalt eksisterede kategoriseringsformlen replikation. Der var således en mental mulighed for at replikere Cuzco, for at danne den nyrobrede egn og byen Quito i dens billede og med dens magt og ære. Quito blev en klon af Cuzco. Dette kunne dog kun finde sted, for så vidt der skete en drejning i opfattelsen af replikationsmodusen. Replikationen af Cuzco var en sig gentagende struktur i Tawantinsuyu, og mange byer lå som kloner af Cuzco, som små Cuzco'er – vel at mærke i symbolsk forstand. Klonen Quito var en klon af Cuzco i reel forstand. Replikationstemaet blev altså for første gang taget bogstaveligt, og et nyt center var skabt. Dette er derfor ikke blot en historie om politisk intrigemageri, men også om betydningen af rummet og af rummets strukturering – og rummets overstrukturering.

Som en kultur uden skrift eller andet mnemoteknisk redskab var rummet, landskabet, af stor betydning for inkaerne som lagringssted for kulturelle meddelelser. Hukommelsen lå i landskabet. Efterhånden som Tawantinsuyu voksede fra landsby til storrige, uden at måden at strukturere og huske vigtige elementer på ændredes, tenderede landskabet mod en overstrukturering. Flere og flere forskelle og tegn blev indlæst i det, hvorfor det i højere og højere grad blev vanskeligt at dechiffere landskabets meddelelser. Tawantinsuyu voksede geografisk, og informationsmængden, der blev indskrevet i geografien, voksede for at gøre det muligt at forbinde det store rige. De overordentlige mængder af information og kategorisemager af information, der blev indlæst i landskabelige forskelle, blev for mange, og systemet forvitrede.¹⁴

Denne strukturelle dysfunktion lå som en af de latente farer, der gjorde broderkrigen mulig. En af grundene til, at man kunne fortolke magtens spatiale organisering forskelligt, var, at den spatiale organisering ikke længere udgjorde nogen fast forankring. Begivenheden, krigen og dens forskellige spatiale modeller, var et symptom på det strukturelt-spatiale problem, der var opstået.

Forsøget på en løsning af det praktiske problem, mængde-problemet, medførte altså et nyt problem på et højere niveau, strukturproblemet. Det skal ikke forstås som et forsøg på bevidst manipulation med strukturingsformerne, men blot som en banal ophobning, der når sin mæthedstærskel og ændrer form.

Efterhånden som Tawantinsuyu voksede, blev informationsmængden større og kategoriseringerne mere elaborerede, hypertrofien gjorde informationerne uforståelige. Tawantinsuyu blev mere og mere svækket efterhånden som det voksede. Det brækkede over i to, hvorefter situationen ændrede sig drastisk. Før striden var overstrukturering problemet for den repetitivt erobrende magt. I næste etape, krigen, der fulgte, artikuleredes en kamp mellem to forskellige former for strukturering af rummet. Det er nemlig især

to spatiale struktureringsmodeller, der kommer til at spille en rolle i denne krig: den asymmetriske dyade og replikationsmodellen forstået som den bliver fremstillet retorisk, som to lige og autonome enheder. Disse to modeller kæmper. Idet krigen på et strukturelt niveau handler om, hvorvidt den asymmetriske dyade eller den i retorikken eksisterende replikation bliver den endelige og sejrende strukturelle formation, vil krigen på et handlingsniveau uafsladeligt komme til at dreje sig om de konkrete manifestationer, modellen for det spatiale gives, altså om hvorvidt relationen mellem de to byer bliver hierarkisk eller sideordnet, om byerne forbliver to byer i ét rige eller om riget bliver delt i to.

På andre niveauer er der naturligvis andre årsager til krigen, men her bliver der dvælet ved rummets og det formelles betydning, ved hvorledes de virkede destabiliserende, og hvorledes de angav en form for krigen.

Dette forhold af mængde og struktur kan ses som et intra-inkaisk problem. Der er også andre parametre, der må have skubbet til den slingrende vogn. Man kunne pege på, at en mand som Atahuallpa stammede fra Quito, fra nord. Andre kategoriseringssystemer fra hans hjemegn kan have forledt nordlændingen til at misforstå de mere sydlige opfattelser af verdens sammenhæng og forskellige deles indbyrdes forhold. Der kan altså også have været tale om en misforståelse, et sammenstød mellem to kulturer og deres kategoriseringsformer.

Territoriets blotte udstrækning var på to måder en del af forklaringen på, at krigen overhovedet opstod. For det første af den konkrete, rumligt forankrede grund, at den inkaiske spatialiseringsmatrice var tilpasset et langt mindre territorium, og for det andet af den mere abstrakt strukturelle grund, at Tawantinsuyu nu var så stort, at en deling var en mulig ny form for riget, og der var kendte måder at dele på. Der var en deling, der kunne opfattes som analog med tvillingerne, hareskåret og børnene, der fødes med fødderne først, eller en deling som kroppens: Dette rige, der pludseligt er blevet kolossalt, er det for stort til at være ét sammenhængende rige eller ikke? Og hvis der er tale om en deling, er der da tale om en replikativ deling som den, tvillinger artikulerer, eller en asymmetrisk dyade, som den, der repræsenteres af enhver krops strukturering, en venstre side og en højre, kun delt af en imaginær linie?

Dette tema vil blive forfulgt nu, hvor krigen bryder ud i historien.

Krig

Kort før Atahuallpa når Cuzco, bliver Huascar advaret, men da er det for sent. Huascar kan ikke nå at samle alle sine tropper, og da slaget slås, vinder Atahuallpa. Efter én dags kamp er Huascar taget til fange af Atahuallpa.

Under foregivende af, at alle de inkaer i riget, der var guvernører og embedsmænd, skulle samles for at modtage privilegier og love, som begge Inkaer ville anerkende, så rigerne kunne leve sammen i fred og broderskab, samlede den sejrige Atahuallpa alle de inkaer af kongeligt blod, der befandt sig i riget. Da de var kommet til Cuzco, beordrede Atahuallpa dem alle dræbt.

Atahuallpa er grusom, men han har sine grunde. Efter at være erobret hører Quito egentlig under Cuzco, og kan således ikke være et rige for sig ifølge traditionel inkaisk forestilling. Desuden er Atahuallpa bastard, og der vil derfor altid i den inkaiske slægt være individer, der kan påberåbe sig retten til hans trone, idet de ikke behøver at være

Inkaen og coyaens sønner for at overgå ham, de behøver blot at være født af Inkaen og en kvinde af kongeligt blod for at stille ham i skyggen. Atahuallpa dræber derfor alle af royalt inkablod for at være sikker på at beholde tronen. Atahuallpa kunne frygte at blive usurperet, fordi han ikke selv besad retten til tronen. Han var selv en usurpator. Han dræbte alle, der var af royalt blod, og desuden alle, der – som han selv – kunne usurpere på trods af den manglende legitimation, det rene Inka-blod. Alle slægtninge indtil fjerde led, legitime såvel som bastarder (Garcilaso de la Vega 1966[1609]:615). Også de tro *kurakas* og andre embedsmænd blev dræbt, foruden tjenestefolk, knyttet til det kongelige hus.

Atahuallpas grund til at dræbe sin egen slægt er således faren for, at en usurpator, hvis krav på tronen er mere retmæssigt end hans eget, senere skal vise sig, men der er ingen arvemæssige grunde til Atahuallpas efterfølgende drab på blandt andre næsten alle Inka-slægtens kvinder. Det ser ud til, at Atahuallpas magtran bevæger sig over i en massekræ. Måske overdriver Garcilaso de la Vega, men hans udsagn bliver på den anden side støttet af Sarmiento de Gamboa, en krønikeskriver, der på mange måder er hans modsætning (de Gamboa 1907[1572]:183-5). Dette macbethske crescendo af vold og mistro var den kongelige Inka-slægts endeligt (Garcilaso de la Vega 1966[1609]:619).

Samtidig var disse begivenheder også produktet af Atahuallpas første gerninger som Inka. Det var lykkedes Atahuallpa at samle riget under sig, men han var ilde set, både på grund af sin nedslagtning af de inkaer, der i mange tilfælde blev anset for at være af gude-status, og fordi han var bastard.

Atahuallpas nedslagtninger foregik et sted, der hed Yahuarpampa, Blodets Mark. Det var et opgør, der var destruktivt i en sådan grad, at der er sandsynlighed for, at det kunne have betydet ikke blot en metamorfose af Tawantinsuyu, men dets endeligt, både på grund af den isolerede begivenheds voldsomhed – næsten hele Inka-ætten blev udslettet – og fordi de begivenheder, og forandringer, der var gået forud, meget vel kunne vise sig at være af fatal karakter. Det hele rige havde været delt, en begivenhed, der afslørede et labilt punkt i rigets strukturerende lag, en tendens til deling, der måske var kapabel at dukke op på det historiske niveau endnu engang. Kunne det ske for Huascar og Atahuallpa, kunne det ske igen.

Der var altså tegn på en indre labilitet. De strukturelle modellers vægt på tveheden var konvertibel til territorialstrukturen, hvorved territoriet ikke kunne stabiliseres i en fast statsstruktur som hidtil. Replikationen og den asymmetriske dikotomi var de to kategoriseringsmodeller, der havde skiftet niveau, og nu fungerede som matricer for Tawantinsuyus form. Når Atahuallpa var blevet i stand til at bemægtige sig tronen, var det fordi bestemte strukturelle omstændigheder gjorde denne historiske begivenhed mulig. Betingelserne for oprør havde således ændret sig, viste det sig, det var blevet meget nemmere for en mulig usurpator at forsøge at gøre oprør, fordi Tawantinsuyus størrelse og de strukturelle betingelser havde gjort det muligt.

Det forhold mellem hanan og hurin, der havde eksisteret i Cuzco, havde været en yanatin-relation, men efter krigen blev de to dele, de to brødre, de to byer og de to territorier *chhulla chhulla* for hinanden. Den klassiske yanatin-relation, hvor de to positioner gensidigt kunne konkurrere og omdefinere hinanden, ændredes til en antagonistisk, og derfor langt mere fastlåst position – *chhulla chhulla*.

Hvad der siden hændte Inka Huascar – og derefter Atahuallpa

Den tilfangetagne Huascar kommer til at sidde en rum tid i sit fængsel. Spanierne er kommet til landet, Atahuallpa er også blevet taget til fange – af spanierne – og Atahuallpa har betalt sin famøse løsesum i guld – uden at det hjalp ham. Huascar opsøges nu af to spaniere, Hernando de Soto og Pedro del Barco, som han beder hjælpe sig. Han fortæller, at han er den retmæssige hersker over riget, og han tilbyder en løsesum langt større end broderens. Han beder spanierne om at blive hos sig, da han mener, han vil blive dræbt, så snart de er rejst (op.cit.:711f).

Men de to spaniere er på vej mod Cuzco og tager videre, og Huascar sidder tilbage i Atahuallpas fængsel – samme Atahuallpa, som selv er bange for at blive afsløret som uretmæssig usurpator. Spanierne lover at komme tilbage hurtigt og hjælpe Huascar, men Atahuallpa hører om Huascars samtale med de to fremmede, og sørger for, at Huascar straks bliver dræbt.

Egentlig skulle Huascar have været dræbt for at Atahuallpa kunne blive kronet i Cuzco; det var Atahuallpas plan, forklarer krønikeskriverne Garcilaso de la Vega og de Gamboa (ibid.; de Gamboa 1907[1572]:186), det vil sige, for at Atahuallpa symbolsk kunne markere sin Inka-værdighed. Atahuallpa ønskede monarkens position. Nu var det nødvendigt for Atahuallpa at dræbe Huascar, ikke af hensyn til forholdet mellem brøderne, men af hensyn til Atahuallpas forhold til spanierne. De skulle gerne tro, han var ene om at have ret til magten.

Guaman Poma henlægger Atahuallpas drab på den royale familie til dette sene tidspunkt: „Efter alle disse ydmygelser blev han slået ihjel et sted, der hedder Andamarca. De dødes sang – *poluya poluya huuiya huuiya* – blev sunget af dem, der henrettede ham. Motivet for drabet var de forespørgsler, de kristne havde gjort om Perus legitime regent og hans familie. På Atahuallpas ordre, sendt fra hans fængsel, blev alle prinserne og prinsesserne myrdet og endda ufødte børn blev slået i deres moders liv“ (Guaman Poma 1978[ca.1614]:111).

Atahuallpa blev siden henrettet af spanierne (op.cit.:111; Garcilaso de la Vega 1966 [1609]:710-2). En af spaniernes begrundelser for henrettelsen – som blev udført trods det, at Atahuallpa betalte den aftalte løsesum for sin frihed – var Atahuallpas drab på sin broder, Huascar (ibid.). Atahuallpa ønskede ikke at blive begravet i Cuzco, men – i Quito.

Det hele kongerige og det halve, og det spatiale sprog

Det hele kongerige blev til to halve. Krigen fik så gode betingelser, blandt andet fordi de to brødre havde hver en territorialbastion til at identificere sig selv, hinanden og den indbyrdes relation med. Fikseringen til landskabet var medvirkende til, at de forskellige elastiske fortolkningsmuligheder sandede til og blev til påstande. Kategoriseringer, der lægges ud i landskabet får tit en høj grad af inert. Steder som bærer navne, og som er defineret i forhold til andre steder, kan være svære at omdefinere.

Et spørgsmål, der er lige i nærheden, når det landskabelige og det sociale mødes, er, hvordan den omtalte binære strukturering er opstået. Er dualstrukturen opstået som social kategori, fordi den hele tiden er så tydeligt til stede i det naturliges regi, i det andine landskab af bjerge og dale? Eller er bjergets *oppe* og dalens *nede* tilfældigt valgte meta-

forer på et i forvejen eksisterende indhold i det sociale, der blot manglede udtryk? Og er disse naturlige *oppe* og *nede* de samme, som ses i Cuzcos relativerede og kulturaliserede udgave *øvre* og *nedre* – i stedet for *op* – *ned*? Der ser ud til at forekomme en høj grad af feed-back mellem de to regi, mellem landskab og sociale klassifikationer. Som Lévy og Segaud skriver i et oversigtsværk over rummets antropologi: „Alle samfund har faktisk et mellemværende med rum som udstrækning, fordi de alle er placeret i rummet, rummet, som de fremstiller, og som fremstiller dem“ (Lévy & Segaud 1983:28). At undersøge disse fremstillinger og klassifikationers egenskaber og virkninger må så være alt nok som antropologisk projekt. Proksemikken i Greimas' forstand (se note 9) artikulerer et syn på rummet som ankerplads for det kognitive – ikke omvendt. Denne synsvinkel forekommer frugtbar.

Nogle steder er vigtigere end andre i metaforisk betydning, og landskabet er et vigtigt sådant sted. Landskabet lader til at have store potentialer, hvad angår indskrivning af klassifikationer, og dermed af kultur. Landskabets klassifikatoriske egenskaber understøttes af temakredse fra andet regi, såsom kroppene, kønsantagonismen, brødrene, tvillingerne, hareskåret og fødslen med fødderne først. Alle disse temaer er vridbare, kan vendes og drejes fra replikationsposition til chhulla-position til chhulla chhulla-position til yanatin-position.

Positionerne hanan og hurin er yanatin. Men hvad er de nye positioner Cuzco og Quito? Havde den fortolkning vundet, der forstod Tawantinsuyu som yanatin, ville landet kunne forstås på samme måde som øjnene forstås, nemlig relationelt og som en helhed, der består af to, der på et generelt niveau er ens, på et andet og mere specifikt forskellige. Og det er bedre at have to øjne end at være enøjlet.

Tawantinsuyus territorium var ikke kun et sted at bebo i konkret betydning, men også det sted, hvor kategoriseringer og deres metaforikker kunne slå sig ned. De menneskeskabte steder i landskabet, så som de to byer Cuzco og Quito, blev metaforer, og i denne egenskab blev de manipulerbare. De blev bastioner for kampen om det hele og det halve kongerige på begivenhedsplanet, men på det systemiske niveau blev de endnu vigtigere: De blev steder for en mere kondenseret beskrivelse af inkaiske kategoriseringer og betydninger. Med et begreb fra antropologen Clifford Geertz kunne man kalde dem blev „tykke beskrivelser“ af en kultur i den forstand, at de indeholdt „en mangfoldighed af komplekse, begrebsmæssige strukturer, af hvilke mange er overlejret over eller viklet ind i hinanden“ (Geertz 1973:10). Den umiddelbare opfattelse af landskabet er ikke slet så umiddelbar. Den hviler på en rum-perception, der labyrintisk folder sig ind i og ud af andre felter, i dette tilfælde til skade for prinsen og hans halve kongerige.

Noter

1. Her må henvises til Tristan Platt, hvis artikel *Mirrors and Maize* (1986) blandt andet behandler disse emner. Platt har været en inspirationskilde for herværende overvejelser – om end Platt drager ganske andre konklusioner af materialet.
2. Betegnelserne euforisk og dysforisk kategori er hentet fra Greimas' semiotiske vokabular. Euforisk og dysforisk må forstås som henholdsvis positiv og negativ valorisering af de termer, der omtales. Greimas definerer de to kategorier som *tymiske*, hvor *tymi* forklares som „humør, basal følelsesmæssig indstilling“, altså følelsesmæssige kategorier, „direkte knyttet til den menneskelige perception“ (Greimas 1988(1979)).
3. I det følgende betyder *Inka* (majuskel) regent over Tawantinsuyu, mens *inka* (minuskel) betyder undersåt i Tawantinsuyu.
4. Se Keld Anker Olsen, der behandler Guaman Poma in extenso andetsteds, s. 87-105, i dette nummer af Tidsskriftet Antropologi.
5. Den diarkiske skole – især er det antropologen Tom Rainer Zuidema – opererer med krønikeskriveren Cobo som kilde med følgende opstilling af 12 Inkaer før Huascar og Atahualpa:

Manco	Capac
Sinchi Roca	Inca Roca
Tarco Huaman	Yahuar Huacac
Lloque Yupanqui	Viracocha Inca
Mayta Capac	Pachacuti Inca
Capac Yupanqui	Tupac Yupanqui
Huayna	Capac
Huascar	Atahualpa

Den monarkiske tradition fremstiller forløbet som en følge af 11 inkaer før Huascar og Atahualpa:

1. Manco Capac
2. Sinchi Roca
3. Lloque Yupanqui
4. Mayta Capac
5. Capac Yupanqui
6. Inca Roca
7. Yahuar Huacac
8. Viracocha Inca
9. Pachacutec Inca Yupanqui
10. Tupac Yupanqui
11. Huayna Capac
12. Huascar og Atahualpa

Inka Tarco Huaman tælles med blandt „diarkisterne“, og ikke blandt „monarkisterne“.

6. Dette mønster af 1-5-5, der viser sig i organiseringen af Inkaerne og i Cuzcos byplan, kan ses i mange kontekster. Et vigtigt eksempel er den inkaiske krønikeskriver don Juan de Santa Cruz Pachacuti Yamqui Salcamayhuas kosmogram, der netop viser verdens opbygning symbolsk repræsenteret ved én skabergud og to linier af fænomener, der hver består af fem punkter (Pachacuti Yamqui 1873[ca 1613]). Antropologen Nathan Wachtel har behandlet mønsteret i forhold til Guaman Pomas krønike i en vigtig artikel (Wachtel 1971), og Zuidema har behandlet Pachacuti Yamquis kosmogram i en lige så uomgængelig artikel (Zuidema 1968).
7. Niels Fock taler om en *øvre-nedre* dualisme, der fungerer i disse parallelle systemer (naturlig-geografisk, social-territorial, kosmologisk-spatial) hos cañar-folket (1991:215).
8. *Ayllu* er en social enhed på mange niveauer. *Ayllu* kan betegne en slægtsgruppe af varierende størrelse, men enheden kan også fungere som spatial betegnelse, nemlig betegnelsen for en landsby, eller for en landsby-moiety.
9. Modsat ideen om landskabet som determinerende kunne man – med Greimas – antage, at de kognitive relationer spatialiseres, at der altså dannes proksemiske rum, spatiale repræsentationer af de kognitive rum (Greimas (1978)1988). Man kunne for det første konkludere, at det betydningsmæssige er før det spatiale og inkorporerer det spatiale i sin diskurs, som metaforer, og for det andet, at denne spatiale repræsentation ikke blot er en direkte spejling af det kognitive, men skaber det kognitive i det øjeblik, den udtrykker det.

10. *Huaca*'er forstået som hellige steder indgik i en sindrig spatial systematik, der var opbygget i Cuzcos nære omegn. Ud fra Cuzco strålede 41 imaginære linier – *ceques* – ud mod horisonten. På disse linier var 328 huacas – hellige steder – bestrøet.
11. Inkaen blev gift med sin søster, der fik navnet *coya*, dronning. Dette er, hvad de fleste krønikeskrivere er enige om. Olsen (1986) refererer krønikeskrivere Poma, Garcilaso, Murua og Pachacuti Yamqui for, at herskeren altid „giftede sig med sin rigtige søster eller, hvis der ikke var en søster eller hvis søsteren var barnløs, med nærmeste kvindelige slægtning“ (Olsen 1986:16). Krønikøren Cobo mener dog, fortæller Olsen, at det kun var den første Inka, Manco Capac, og de sidste tre Inkaer – efter den store reformator Pachacuti Inka – der var underlagt denne regel, indtil da „giftede herskeren sig udenfor Cuzco“ (ibid.:16).
12. *Kuraka* er en høvdingebetegnelse, der fandtes i Tawantinsuyu, men også generelt i Andes.
13. Mumierne af Inkaerne blev stillet op i soltemplet – hanan-herskerne på den ene side af guldsilveren, der forestillede solen, og hurin-herskerne på den anden. Se i øvrigt Olsen andetsteds i dette nummer.
14. Mere herom – og om mange af de nærværende emner iøvrigt – kan der læses i min konferensafhandling *Det binæres undergang – en analyse af de strukturelle betingelser for Inkarigetets opløsning* (1994).

Litteratur

- de Cieza de León, Pedro
1873[ca.1550] *The Cronicle of Peru* 2. (Ed.): Clements R. Markham. nr. 68. London: Hakluyt Society.
- Fock, Niels
1991 *The Topocentric Space. Cañar Indian Conceptualisations of the Landscape*. I: *Folk* 33:211-28.
- de Gamboa, Pedro Sarmiento
1907[1572] *History of the Incas*. Second Series 22. (Ed.): Clements R. Markham. Cambridge: The Hakluyt Society.
- Garcilaso de la Vega, „El Inca“
1966[1609] *Royal Commentaries of the Inca and General History of Peru*. (Ed.): Harold V. Livermoore. Austin: Texas Press.
- Geertz, Clifford
1993[1973] *The Interpretation of Cultures*. London: Fontana Press.
- Greimas, Algirdas Julien
1988[1978] *Semiotik. Sprogteoretisk ordbog*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Guaman Poma de Ayala, Felipe
1978[ca.1614] *Letter to a King. A Picture History of the Inca Civilisation*. Håndskrift af Guaman Poma. (Ed.): Christoffer Dilke. [Sandsynligvis forfattet mellem 1613 og 1615.] London.
- Holguin, Diego Gonzalez
1901[1608] *Arte y Diccionario Qquegua-Español*. Este ciudad de los reyes, Lima.
1952[1608] *Vocabulario de la lengua general de todo el Peru, llamada qquchua ó del inca*. Lima.
- Hornborg, Alf
1990 *Highland and Lowland Conceptions of Social Space in South America: Some Ethnoarchaeological Affinities*. I: *Folk* 32:61-93.
- Lévi-Strauss, Claude
1974[1958] *Les organisations dualistes existent-elles? I: Anthropologie Structurale*. Paris: Librairie Plon.
- Olsen, Keld Anker
1986 *Inkariget – en arkaisk civilisation*. Specialerække 10. Institut for Antropologi og Etnologi. Københavns Universitet.

- Pachacuti Yamqui Salcamayhua, don Juan de Santa Cruz
 1873[ca.1613] *An Account of the Antiquities of Peru. First Series 48.*
 (Ed.): Clements R. Markham. New York: The Hakluyt Society.
- Paul-Lévy, Françoise & Segaud, Marion
 1984 *Antropologie de l'espace.* Paris: Centre George Pompidou/Centre de Création Industrielle.
- Platt, Tristan
 1986[1978] *Mirrors and Maize: The Concept of Yanatin among the Macha of Bolivia. I:* John V. Murra, Nathan Wachtel & Jaques Revel (Eds.): *Anthropological History of Andean Politics.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Polo de Ondegardo, don Juan
 1916[1571] *Informaciones acerca de la Religión y Gobierno de los Incas.* (Ed.): Horacio H. Urteaga. Lima.
- Raahauge, Kirsten Marie
 1994 *Det binæres undergang – en analyse af de strukturelle betingelser for Inkarigetets opløsning.* Institut for Antropologi, Københavns Universitet. Manuskript.
- Rowe, John Howland
 1965[1945] *Absolute Chronology in the Andean Area. I: American Antiquity. A Quarterly Review of American Archaeology* 10(1):265-84.
- Santo Tomas, Fray Domingo de
 1951[1560] *Lexicon ó Vocabulario de la Lengua General del Incas.* Lima.
- Wachtel, Nathan
 1971 *Pensée sauvage et acculturation: l'espace et le temps chez Filipe Guaman Poma de Ayala et l'Inca Garcilaso de la Vega. Annales (numéro spécial: Histoire et Structure)* 26 (3-4). Paris: Armand Colin.
- Zamora, Margarita
 1988 *Language, Authority, and Indigenous History in the Comentarios reales de los incas.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Zuidema, Rainer Tom
 1968 *A Visit to God – The Account and Interpretation of a Religious Experience in the Peruvian Community of Choque-Huarcaya. I: Bijdragen Tot de Taal-, Land-, En Volkenkunde* 124(1).

